

Sebastian Ruciński

(Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy)

<https://orcid.org/0000-0002-8075-7139>

Wespazjan twórcą senatorskiej elity*

Vespasian as the Creator of Senatorial Elite

STRESZCZENIE

Najważniejszym *novum* w dziejach stanu senatorskiego za panowania Flawiuszy była bezprecedensowa akcja promowania *homines novi* wywodzących się z grona stanu ekwickiego i członków elit municypalnych. Proceder ten był wymuszony z jednej strony stratami, które stan senatorski poniósł za panowania Nerona i w czasie walki o władzę w latach 68–70, ale także przez konieczność spłaty politycznych długów wobec tych, którzy poparli cesarskie aspiracje Flawiuszy w czasie wojny domowej. Jednocześnie cesarze z nowej rodziny kupowali w ten sposób poparcie, kreując znaczną część politycznej elity. W procesie tym, którego szczegółów nie jesteśmy w stanie prześledzić, docenieni zostali mieszkańcy prowincji, zwłaszcza Hiszpanii i Galii, a w dalszym rzędzie także prowincji wschodnich. Nadal jednak w senacie swą dominującą pozycję utrzymali mieszkańcy Italii. Wespazjan nie tylko uzupełnił skład elit senatorskich, ale w znacznej mierze zastąpił je nowo promowanymi ludźmi, którzy związali swoją fortunę z nowym domem panującym. Nie zapewniał jednak możliwości zrobienia szybkiej kariery świeżo powołanym senatorom, zachowując w ten sposób balans pomiędzy dawną arystokracją a nową elitą.

Słowa kluczowe: Flawiusze, stan senatorski, cenzura, *adlectio*, *cursus honorum*

Cesarz nie może rządzić sam. Tę oczywistą prawdę wyraził Herod Agryppa II, unaoczniając swemu przyjacielowi, cesarzowi Klaudiuszowi, że po masakrze, do której doszło w 41 r. po zamordowaniu Kaliguli, państwo rzymskie straciło grupę doświadczonych administratorów¹.

* Niniejszy artykuł powstał w ramach projektu badawczego Departamentu Badań Naukowych MNiSW, nr NN 108 058335, zatytułowanego „Transformacja Imperium Rzymskiego w czasach flawijskich”.

¹ Ioseph., *AI* 19.265; por. B. Levick, *Vespasian*, London–New York 1999, s. 170; zob. też C. Bruun, *Adlectus amicus consiliarius and a Freedman proc. metallorum et praediorum: News on Imperial Administration*, „Phoenix” 2001, 55, s. 345.

Wespazjan, przejmując cesarski tron w 69 r., znalazł się w sytuacji jeszcze bardziej skomplikowanej, ponieważ objęcie władzy poprzedzały sankcje nałożone przez Nerona na członków sprzysiężeń organizowanych przeciwko niemu² oraz kilkanaście miesięcy wojny domowej i związanej z tym niepewności politycznej³. Sytuację Wespazjana można porównać jedynie do czasów drugiego triumwiratu i początkowych lat pryncypatu Augusta, gdy ten, najpierw po wieloletniej „zimnej” wojnie pomiędzy triumwirami, a następnie po ostatecznym militarnym rozstrzygnięciu, musiał na nowo definiować i organizować elity państwa. W odniesieniu do senatorów August uczynił to przez skomplikowaną procedurę, w wyniku której oczyścił senat z osób, które uważał za niepożądane, niegodne tego zaszczytu lub takie, które nie mogły się legitymować dostatecznie wysokim statusem majątkowym. Choć źródła podkreślają, że w wypadku ostatniej z wymienionych przesłanek najbardziej zasłużonych lub godnych urodzeniem wspomógł własnym majątkiem, aby spełniali wymogi formalne, to nie ulega wątpliwości, że były to raczej wyjątki niż reguła⁴.

Wypadki z lat rządów następców Augusta nie sprzyjały jednak utrzymaniu wysokiej pozycji społecznej, zwłaszcza bardziej ambitnych jednostek. Angażowanie się w politykę przynosiło wiele splendorów, ale groziło także upadkiem „z wysoka”, toteż wiele rodzin senatorskich ginęło w wyniku kar za przygotowanie rzeczywistych lub domniemych spisków, inni padali ofiarami swej zamożności, przyciągając uwagę i zawiść panującego. Częstokroć niebezpieczne było już samo pochodzenie, które mogło – przynajmniej teoretycznie – daną osobę predestynować do sięgnięcia po tron cesarski⁵. Były także – rzecz oczywista – rodziny senatorskie, które wymarły z przyczyn naturalnych. Jednocześnie napływ nowych jednostek do grona elity był ograniczony, a wszelkie próby szerszego uzupełnienia składu arystokracji jej członkowie przyjmowali z niechęcią. Odpowiedzią na narosłe problemy miała być cenzura sprawowana przez Klaudiusza, w czasie której do senatu włączono przedstawicieli elit

² Por. F.J. Vervaeet, *Domitius Corbulo and the Senatorial Opposition to the Reign of Nero*, „Ancient Society” 2002, 32, s. 135–193.

³ O wydarzeniach wojny domowej zob. np.: M. Byra, *Wojna o tron Cezarów (68–70 r. n.e.)*, Oświęcim 2014; P. Cosme, *L'Année des quatre empereurs*, Paris 2012.

⁴ Suet., *Aug.* 41.1; Cass. Dio 54.17.3; Tac., *Ann.* 2.37; Sen., *Benef.* 2.27; Macrob., *Sat.* 2.4.23; F. Millar, *The Emperor in the Roman World (31 B.C.–A.D. 337)*, London 1977, s. 297–298; D. Kienast, *Augustus. Prinzeps und Monarch*, Darmstadt 2009, s. 151–155, 161–162.

⁵ Suet., *Vesp.* 9.2; Aur. Vict., *Caes.* 9.9; *Epit. de Caes.* 9.11; M. Hammond, *Composition of the Senate, A.D. 68–235*, „The Journal of Roman Studies” 1957, 47, s. 75; B. Levick, *Vespasian*, s. 170; por. E. Flaig, *Den Kaiser herausfordern. Die Usurpation im Römischen Reich*, Frankfurt–New York 1992, s. 410–416.

galijskich⁶. Jednak panowanie Nerona – a zwłaszcza czystki związane ze spiskiem Pizona oraz późniejsza wojna domowa dokonały w składzie elit rzymskich kolejnych spustoszeń⁷.

Już choćby to zmuszało Wespazjana i blisko z nim współpracującego syna Tytusa do podjęcia niezbędnych działań mających na celu uzupełnienie składu rzymskiej arystokracji. Były też jednak inne powody. W drodze po tron Wespazjan musiał pozyskiwać sojuszników i za ich poparcie poczynić odpowiednio atrakcyjne obietnice, w tym również obietnice awansu społecznego. Nowy cesarz musiał także zapewnić sobie i swojej rodzinie poparcie elity rządzącej, a najłatwiej można było to osiągnąć, kreując jej znaczną część⁸. Trzy aspekty wzajemnie się ze sobą spletały: potrzeba powołania nowych członków elity, konieczność spłaty politycznych „długów” zaciągniętych w czasie walki o władzę oraz zapewnienie spokojnych rządów w przyszłości. Trzeba podkreślić, że Wespazjan znalazł się w sytuacji dość komfortowej, bo mógł mianować licznych nowych członków stanu senatorskiego bez konieczności eliminowania jego dawnych przedstawicieli. Dzięki temu mógł kreować swój wizerunek łaskawego władcy rozdzielającego awanse i unikać oskarżenia o tyranie, a odium nienawiści spadło na poprzedników. Warto dodać, że Domicjan – młodszy syn Wespazjana, który przejął władzę w 81 r. po niespodziewanej śmierci Tytusa, starał się kontynuować politykę ojca i brata, ale przyszło mu to czynić w odmiennych okolicznościach. Za jego rządów bowiem rzymska arystokracja w swym nowym składzie była już liczna na tyle, że ktoś musiał ustąpić miejsca w senacie nowo promowanemu⁹. Nie należy się więc dziwić, że Domicjan zyskał opinię krwawego tyrana i został zamordowany w zamachu. Niewiele mu także pomogło, że jego działania były rozciągnięte w czasie. Analizując reformy Wespazjana i Tytusa, warto przyrzeć się ich kontynuacji za ostatniego z Flawiuszy, ponieważ jego działania tworzą naturalne tło pozwalające lepiej zrozumieć przemiany, które zaszły wcześniej.

Wespazjan już na początku rządów pokazał, że nie zamierza zawieść wiernych sobie stronników i wykorzystywał w tym celu wszelkie dostępne środki. Jednak działania podejmowane *ad hoc* jeszcze w czasie trwania

⁶ Tac., *Ann.* 11.23–24; por. CIL 13.1668 = ILS 212 = FIRA 1, s. 285–287, nr 43 (Lugdunum); zob. S. Demougin, *L'Ordre équestre sous les Julio-Claudiens*, Rome 1988, s. 182–184; B. Levick, *Claudius*, London 1990, s. 98–101.

⁷ S. Demougin, *L'Ordre équestre sous les Julio-Claudiens*, s. 185; por. A. Chastagnol, *Le Sénat romain à l'époque impériale. Recherches sur la composition de l'Assemblée et le statut de ses membres*, Paris 1992, s. 99.

⁸ S. Demougin, *L'Ordre équestre sous les Julio-Claudiens*, s. 185.

⁹ Por. A. Chastagnol, *Le Sénat romain*, s. 102–103.

wojny domowej i w pierwszych latach sprawowania przez niego władzy zostały zastąpione rozwiązaniem metodycznym. Cesarz wraz z Tytusem objął w 73 r. cenzurę, która nosiła wszelkie znamiona dawnego urzędu republikańskiego, chociażby dlatego, że była sprawowana przez dwóch cenzorów. Ich działania krótko relacjonuje Swetoniusz: „Amplissimos ordines et exhaustos caede uaria et contaminatos ueteri neglegentia purgauit suppleuitque recenso senatu et equite, summotis indignissimis et honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto” (co w przekładzie Janiny Niemirskiej-Pliszczyńskiej brzmi następująco: „Zrobił mianowicie przegląd senatu i rycerstwa, usunął najmniej godnych, dobrał najzaczniejszych, nawet spośród Italików i mieszkańców prowincyj”)¹⁰. W ten sposób Wespazjan mógł legitymizować wszelkie zmiany wprowadzane w składzie senatu oraz powołać nowych ekwitów¹¹. Do tradycji tej nawiąże też Domicjan, który być może już od jesieni 84 r., a z pewnością począwszy od 85 r., przejmie urząd cenzora. Jednak w odróżnieniu od poprzedników ogłosi się cenzorem na stałe (*ensor perpetuus*), przez co włączy władzę cenzorską (*ensoria potestas*) w ramy kompetencji cesarskich¹². Działanie takie dawało mu prawo stałych ingerencji w skład stanu senatorskiego, bez potrzeby kumulowania decyzji w kilkumiesięcznym okresie normalnej cenzury. Dla cesarza była to sytuacja wygodna, ponieważ pozwalała rozkładać w czasie podejmowanie niepopularnych decyzji. Jednocześnie jednak nad rzymskimi senatorami zawisło stałe zagrożenie, co w ich oczach nie przysparzało cesarzowi popularności.

Jednym z celów Wespazjana i Tytusa było usunięcie osób uznanych za niegodne statusu senatorskiego. Przyczyny takiej opinii mogły być różne. Zapewne pod tym pretekstem można było usunąć ludzi wprowa-

¹⁰ Suet., *Vesp.* 9.2; por. Aur. Vict., *Caes.* 9.9; B.W. Jones, *The Emperor Titus*, London–New York 1984, s. 82–83; S. Demougin, *L’Ordre équestre sous les Julio-Claudiens*, s. 185 (2 cenzorów nawiązywało nie tylko do tradycji republikańskiej, ale także Augustowskiej, kiedy to Marek Agryppa był kolegą Augusta w latach 29–28, a potem Tyberiusz w latach 13–14 – por. s. 185, przyp. 177 i s. 156); A. Chastagnol, *Le Sénat romain*, s. 99–100; B. Levick, *Vespasian*, s. 171. O czasie trwania cenzury Wespazjana i Tytusa zob.: G.W. Houston, *The Duration of the Censorship of Vespasian and Titus*, „*Emerita*” 1976, 44, s. 397–402; por. D. Kienast, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 1990, s. 108, 111.

¹¹ O przemianach w ramach stanu ekwickiego zob.: S. Ruciński, *Ekwici w okresie flavijskim: ewolucja czy rewolucja?*, w: *Florilegium. Studia ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Krawczukowi z okazji dziewięćdziesiątej piątej rocznicy urodzin*, red. E. Dąbrowa, T. Grabowski, M. Piegoń, Kraków 2017, s. 261–269.

¹² Cass. Dio 67.4.3–4; A. Chastagnol, *Les hommes nouveaux entrés au Sénat sous le règne de Domitien*, w: *Studien zur antiken Sozialgeschichte. Festschrift Friedrich Vittinghoff*, Hrsg. von W. Eck, H. Galsterer und H. Wolff, Köln–Wien 1980, s. 272–273; idem, *Le Sénat romain*, s. 100–105; S. Demougin, *L’Ordre équestre sous les Julio-Claudiens*, s. 187; B.W. Jones, *The Emperor Domitian*, London–New York 1993, s. 106–107, 162.

dzonych do senatu przez Witeliusza lub wcześniejszych cesarzy. Znamy tylko jedno takie nazwisko – był to Marek Palfurius Sura, który w czasach Domicjana będzie miał opinię donosiciela. Wespazjan miał go usunąć z senatu ze względu na przynależność do stoickiej sekty. Rzeczą dotyczyła członka rodziny senatorskiej, ponieważ Sura był synem konsula z 56 r., a rodzina miała korzenie hiszpańskie¹³. Jednocześnie weryfikacja miała także charakter ekonomiczny, choć na tym polu cenzorzy wykazali się daleko idącą tolerancją. W stosunku do byłych konsulów zastosowano cenzus sięgający jedynie połowy miliona sesterców, co było sumą dużo niższą niż wymagana w czasach Augusta i Tyberiusza, kiedy zazwyczaj sięgała ona miliona¹⁴.

Pierwsze nominacje nastąpiły jeszcze przed ostatecznym potwierdzeniem władzy cesarskiej. Wspomina o tym Tacyt, relacjonując pierwsze działania Wespazjana na Wschodzie: „multos praefecturis et procuratoribus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit” (w przekładzie Seweryna Hammera ze zmianami: „Wielu odznaczył rangami prefektów i prokuratorów, a niejednego godnością stanu senatorskiego; byli to znakomici ludzie, którzy potem najwyższe stanowiska osiągnęli; niektórym znów majątek zasługi zastąpił”)¹⁵. Nie wiemy, ilu ich było. Z imienia znane są zapewne tylko niektóre postacie¹⁶. Działania te miały charakter doraźny i były ściśle powiązane z toczoną wojną domową¹⁷. Jako się rzekło, na rozwiązania systemowe przyszło poczekać do cenzury.

Jak informuje Swetoniusz, Wespazjan i Tytus wprowadzili do senatu nowe osoby pochodzące z Italii i prowincji. Barbara Levick uważa, że oprócz zasług w czasie wojny domowej mogły być brane pod uwagę dodatkowe kryteria¹⁸. Nie są nam one znane, ale zapewne nie różniły się znacznie od tych, którymi kierował się cesarz Klaudiusz, wprowadzając

¹³ Iuv. 4.53; PIR P 68 (L. Petersen); A. Chastagnol, *Les homines novi*, s. 274; B. Levick, *Vespasian*, s. 171.

¹⁴ Suet., *Vesp.* 17. Podobna praktyka była też okazjonalnie stosowana w czasach Augusta: Tac., *Ann.* 1.75.1–2; 2.37–38, 48; Vell. Pat. 2.139.3; por. H. Kloft, *Liberalitas principis. Herkunft und Bedeutung. Studien zur Prinzipatsideologie*, Köln–Wien 1970, s. 103; F. Millar, *op. cit.*, s. 298; R.J.A. Talbert, *The Senate of Imperial Rome*, Princeton 1984, s. 47–53; por. D. Kienast, *Augustus*, s. 161–162.

¹⁵ Tac., *Hist.* 2.82.2; por. Ioseph., *BI* 4.630; J. Devreker, *L'adlectio in senatum de Vespasien*, „*Latomus*” 1980, 39, s. 80.

¹⁶ Wykaz zob. *ibidem*, s. 80–83; por. W. Eck, *Senatoren von Vespasian bis Hadrian. Prosopographische Untersuchungen mit Einschluss der Jahres- und Provinzialfasten der Statthalter*, München 1970, s. 66; B. Levick, *Vespasian*, s. 171.

¹⁷ Por. G.W. Houston, *Vespasian's Adlection of Men in Senatum*, „*American Journal of Philology*” 1977, 98, s. 58–62.

¹⁸ Tak też W. Eck, *op. cit.*, s. 206; J. Devreker, *L'adlectio*, s. 78–79.

do senatu rzymskiego członków elit galijskich. Rzecz charakterystyczna – Klaudiusz wskazywał na podobne rozwiązania stosowane w czasach Augusta i Tyberiusza¹⁹. Poza względami moralnymi i zaawansowaniem procesu romanizacji istotne znaczenie miał aspekt ekonomiczny, ponieważ – przynajmniej w czasach Trajana – senatorowie byli zobowiązani do posiadania części swego majątku na terenie Italii. Nowo powołani prowincjusze musieli więc dokonać znacznego przemieszczenia własnego kapitału, co było korzystne dla gospodarki italskiej²⁰. Tacyt podkreśla, że taka motywacja przeważała w nominacjach dotyczących ludzi wywodzących się ze wschodniej części cesarstwa, którzy mieli uzyskać swe wyniesienie ze względu na posiadany znaczny majątek²¹. Niektóre awanse mogły wynikać także z uzdolnień retorycznych lub szczególnych zasług na niwie jurysprudencji. Były więc formą nobilitacji dla osób nie tylko przydatnych nowej władzy, ale też ponadprzeciętnie uzdolnionych²².

Ocena skali zmian jest niezwykle trudna i wywołuje spory wśród badaczy. Niewątpliwie już w starożytności dostrzeżono istotny wkład Wespazjana w budowę nowej elity władzy, skoro zdaniem Aureliusza Wiktora miał on kreować ok. 1000 nowych rodzin senatorskich, podczas gdy na początku swego panowania zastał ich jedynie 200: „simul censu more veterum exercito senatu motus probrosior quisque, ac lectis undique optimis viris mille gentes compositae, cum ducentas aegerrime repperisset extinctis saevitia tyrannorum plerisque” (w przekładzie Ignacego Lewandowskiego: „W tym samym czasie dokonał spisu ludności według starego zwyczaju przodków, usunął z senatu każdego członka przynoszącego hańbę, a wybrałszy zewsząd najlepszych mężów, stworzył tysiąc [arystokratycznych] rodzin, chociaż z wielkim trudem znalazł ich tylko dwieście, ponieważ większość padła ofiarą szaleństwa tyranów”)²³. Zdanie to jest w oczywisty sposób przesadzone, chociażby dlatego, że w czasach flawijskich senat składał się z ok. 600 senatorów, toteż kreowanie

¹⁹ Zob. przyp. 7, a ponadto: B. Levick, *Claudius*, s. 102–103; eadem, *Vespasian*, s. 171. Generalnie jednak podkreśla się, że *adlectio* była efektem całkowicie swobodnej woli cesarskiej. Zob. A. Stein, *Der römische Ritterstand. Ein Beitrag zur Sozial- und Personengeschichte des römischen Reiches*, München 1963, s. 270–271; H.-G. Pflaum, *Les Procurateurs équestres sous le Haut-Empire romain*, Paris 1950, s. 211–212; idem, *Les Carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain*, t. 1, Paris 1960–1961, s. 549; J. Devreker, *L'adlectio*, s. 76–77.

²⁰ Plin., *Ep.* 6.19.4; por. R. Duncan-Jones, *The Economy of the Roman Empire. Quantitative Studies*, Cambridge 1974, s. 296.

²¹ Tac., *Hist.* 2.82.2; por. J. Devreker, *Les Orientaux au Sénat romain d'Auguste à Trajan*, „Latomus” 1982, 41, s. 508, por. s. 506–509.

²² J. Devreker, *L'adlectio*, s. 83.

²³ Aur. Vict., *Caes.* 9.9.

aż 1000 rodzin nie było możliwe²⁴. Zapewne w narracji Aureliusza Wiktora pobrzmiewają echa reformy Konstantyna Wielkiego, który znacznie zwiększył liczebność stanu senatorskiego. Co więcej, promowane w IV w. rodziny senatorskie chętnie przypisywały sobie początki w czasach flawijskich, ponieważ ówczesnie rządząca dynastia wywodząca się od Konstantyna także tam szukała swojej genezy.

Informację Aureliusza Wiktora możemy weryfikować, a przez to osiągnąć realny obraz reformy przeprowadzonej przez Wespazjana i Tytusa, jedynie drogą prac prozopograficznych. Tutaj jednak natrafiamy na dwa zasadnicze problemy²⁵. Pierwszy to ustalenie listy znanych osób, które ówczesnie weszły do senatu. Szacunki poszczególnych badaczy znacznie się od siebie różnią, częściowo z powodu przyjęcia odmiennej metodologii. Najważniejszy jednak problem leży nie tyle w szacunkowych różnicach, ile w fakcie, że przy ich opracowaniu posłużono się stosunkowo małymi liczbami, których reprezentatywność w odniesieniu do całego stanu senatorskiego stoi pod dużym znakiem zapytania.

Awans do grona arystokracji senatorskiej mógł nastąpić trzema sposobami. Najbardziej tradycyjną formą był wybór ekwity na urząd kwestora, czyli objęcie tradycyjnie najniższego urzędu dającego wstęp do senatu²⁶. Inną drogą było włączenie danej osoby do stanu senatorskiego na mocy cesarskiego przywileju (*adlectio in amplissimum ordinem*), którą to praktykę zdaniem André Chastagnola zapoczątkował Klaudiusz. Cesarz nadawał prawo noszenia szerokiego purpurowego pasa na tunice (*latus clavus*), który był symbolem przynależności do arystokracji. Jednak to nie wystarczało i aby wejść do senatu, potrzebna była jeszcze kwestura lub inny urząd senatorski. Praktyka ta była głównie przeznaczona dla osób młodych, którym cesarz otwierał drzwi do kariery w ramach stanu senatorskiego²⁷. Ostatnią drogą była właściwa *adlectio*, gdy cesarz decydował o włączeniu osoby honorowanej bezpośrednio w skład senatu i często określał pozycję, którą miała ona tam zajmować. Przykładowo, *adlectio inter praetorios*

²⁴ Por. A. Chastagnol, *Le Sénat romain*, s. 110.

²⁵ Zob. uwagi o charakterze metodologicznym sformułowane przez Ségolène Demougin (*L'ordre équestre sous Domitien*, w: *Les années Domitien*. Colloque organisé à l'université de Toulouse-Le Mirail par J.-M. Pailler et R. Sablayrolles, Aix-Limoges-Montpellier 1994 [Pallas, t. 40], s. 290–292) odnośnie do badań nad stanem ekwickim, które, choć w nieco mniejszym zakresie, mają swoje odniesienie wobec studiów dotyczących przedstawicieli stanu senatorskiego.

²⁶ Zob. A. Chastagnol, *Le Sénat romain*, s. 121.

²⁷ R. Saller, *Personal Patronage under the Early Empire*, Cambridge 2002, s. 50–51; A. Chastagnol, *Le Sénat romain*, s. 71–77, 106–109, 111–116, por. 125–130. Z powodu *latus clavus cum quaestura* niezwykle rzadkie były *adlectiones inter quaestorios* – zob. J. Devreker, *L'adlectio*, s. 70–71.

oznaczała wpisanie takiej osoby do grona senatorów, którzy sprawowali wcześniej urząd pretora²⁸.

Najważniejsza w naszych rozważaniach jest grupa obejmująca tych senatorów, którzy weszli do senatu drogą nadzwyczajnego nadania statusu poprzez *adlectio* lub nadanie prawa do *latus clavus cum quaestura*. Werner Eck jako pierwszy w swoim zestawieniu opublikowanym w 1970 r. wymienia 18 pewnych i 9 domniemanych *adlecti* z czasów Wespazjana²⁹. Powyższe dane weryfikacji poddali George W. Houston i John Devreker, obaj w artykułach powstałych na bazie niepublikowanych prac doktorskich³⁰. Pomimo różnic pomiędzy nimi generalnie liczbę znanych *adlecti* z czasów Wespazjana i Tytusa – w tym pewnych i potencjalnych – możemy oszacować nie więcej niż na 40. G.W. Houston wskazuje na maksymalnie 20 postaci, o których można powiedzieć cokolwiek więcej³¹. Natomiast J. Devreker odnotowuje 4 osoby włączone do senatu za pomocą *latus clavus*, 15 pewnych *adlecti*, 3 prawdopodobnych i 5 osób, wobec których nie da się wykluczyć zastosowania tej procedury. Odrzuca natomiast 19 wcześniejszych propozycji oraz nie odnotowuje 4 postaci wzmiankowanych przez poprzedników³². Już chociażby z pobieżnego podsumowania wynika, że wśród badaczy nie ma zgodnego stanowiska odnośnie do przyporządkowania poszczególnych osób do grona nowych senatorów (*homines novi*) z czasów Wespazjana oraz w zakresie ogólnej ich liczby.

G.W. Houston nie tylko poddał weryfikacji listę przedstawioną przez W. Eckę, ale dokonał też wielu własnych obserwacji, wyraźnie pokazując, jak bardzo fragmentaryczną i przez to niepewną co do swej wymowy

²⁸ A. Chastagnol, *Les homines novi*, s. 269–270; idem, *Le Sénat romain*, s. 97–107; por. 130–135. Nie należy zapominać, że *adlectio* mogła również służyć do promowania członków senatu w ramach wewnętrznej hierarchii, toteż nie każde jej zastosowanie jest równoznaczne z awansem do stanu senatorskiego – zob. Devreker, *L'adlectio*, s. 85–86.

²⁹ W. Eck, *op. cit.*, s. 103–105.

³⁰ G.W. Houston, *Vespasian's Adlection*, s. 35–63; por. idem, *Roman Imperial Administrative Personnel during the Principates of Vespasian and Titus (A.D. 69–81)*, Chapel Hill 1971, s. 1–284, 327–539; J. Devreker, *L'adlectio*, s. 70–87; por. idem, *De samenstelling van de Romeinse senaat onder de Flaviers (69–96)*, Diss. Gent 1974 (*non vidi*). Omówienia tego doktoratu i prezentacja wyników badań: idem, *La composition du sénat romain sous les Flaviens*, w: *Actes du VIIe congrès international d'épigraphie grecque et latine*. Constanza, 9–15 septembre 1977, réunis et présentés par D.M. Pippidi, Bucaresti–Paris 1979, s. 348–350; idem, *La composition du sénat romain sous les Flaviens*, w: *Studien zur antiken Sozialgeschichte. Festschrift Friedrich Vittinghoff*, Hrsg. von W. Eck, H. Galsterer, H. Wolff, Köln–Wien 1980, s. 257–268; por. B.W. Jones, *Domitian and the Senatorial Order. A Prosopographical Study of Domitian's Relationship with the Senate A.D. 81–96*, Philadelphia 1979, s. 27.

³¹ G.W. Houston, *Vespasian's Adlection*, s. 38–40 z przyp. 27.

³² J. Devreker, *L'adlectio*, s. 71–75.

bazą źródłową dysponujemy³³. Stwierdza on, że na maksymalnie 800 senatorów, którzy mogli działać w czasach Wespazjana i Tytusa (liczba ta uwzględnia zmarłych i nowo promowanych, dlatego może być wyższa od 600 senatorów) znamy jedynie 155 osób, które weszły do senatu za sprawą piastowania tradycyjnych urzędów senatorskich. Jeśli dodamy do tego ok. 20 znanych nam nowych senatorów wprowadzonych do tego gremium drogą cesarskiego przywileju, to dochodzimy do konstatacji, że ci drudzy stanowili od 15% do 20% znanych nam członków senatu. Gdyby proporcje te przenieść na wszystkich senatorów (wspomniane 800 osób), to należałoby przyjąć, że Wespazjan i Tytus wprowadzili do senatu od 120 do 160 *homines novi*. Jednakże, jak podkreśla sam autor, jest to hipoteza bardzo niepewna, ponieważ można założyć, że senatorowie włączeni w skład senatu drogą nadzwyczajną są w znacznie mniejszym stopniu odzwierciedleni w źródłach niż ci, którzy przeszli tradycyjną drogę kariery senatorskiej³⁴.

G.W. Houston zakwestionował także przekonanie, że *adlecti* promowani przez Wespazjana rozpoczynali dzięki swemu wyniesieniu szybką karierę senatorską. W tych wypadkach, w których jesteśmy w stanie to ocenić, okres pomiędzy *adlectio inter praetorios* (będącej odpowiednikiem pretury i najwyższym rangą wyróżnieniem stosowanym przez Wespazjana) a konsulem wynosił w wypadku patrycjusza 6 lat, a w odniesieniu do plebejuszy ponad 10 lat. Okresy te nie różniły się więc nadmiernie od tych, które dotyczyły członków rodzin senatorskich przechodzących normalną karierę senatorską zgodnie z zasadami *leges annales*³⁵. Niewielki procent znanych nam konsulów tego okresu stanowią tacy, którzy sprawowali liczne funkcje rangi pretorskiej³⁶. Trzeba jednak pamiętać, że promocja nowych osób następowała także w wyniku tradycyjnego awansu, poprzez sprawowanie kwestury, a także w drodze odnowienia przynależności stanowej rodzin, które utraciły ten status na skutek decyzji cesarza Nerona. Zazwyczaj *adlectio* do grona *praetori* była stosowana w odniesieniu do postaci najbardziej zasłużonych, dla reszty zaś jedynie do kręgu byłych kwestorów, edylów lub trybunów ludowych³⁷.

³³ Por. M. Hammond, *op. cit.*, s. 77.

³⁴ G.W. Houston, *Vespasian's Adlection*, s. 36–37; por. A. Chastagnol, *Le Sénat romain*, s. 110–111.

³⁵ *Ibidem*, s. 46–51; por. J. Devreker, *L'adlectio*, s. 77–78.

³⁶ G.W. Houston, *Vespasian's Adlection*, s. 52; tak też J. Devreker, *L'adlectio*, s. 78–79; por. B.W. Jones, *Domitian and the Senatorial Order*, s. 27.

³⁷ Barbara Levick (*Vespasian*, s. 174) nie myli się, stwierdzając, że pierwsza *adlectio* do grona konsularów nastąpiła dopiero w czasach Kommodusa, ale trzeba pamiętać, że podobny przypadek możemy obserwować u Juliusza Ursusa, który po złożeniu prefektury pretorium osiągnął konsulat. Nie wiemy, czy objęcie urzędu zostało poprzedzone *adlectio inter praetorios*. Por. S. Ruciński, *Prefektura pretorianów w okresie flavijskim*, w: *Studia Flaviana*,

Za panowania Domicjana proces ów był kontynuowany, choć *adlecti* z tego okresu są mniej liczni niż z czasów Wespazjana i Tytusa. Generalnie można stwierdzić, że podobnie, jak to miało miejsce wcześniej, osoby promowane przez ostatniego z Flawiuszy również nie odgrywały po swoim wyniesieniu zbyt aktywnej roli w ramach stanu senatorskiego, awans stanowy miał zazwyczaj charakter wynagrodzenia za wierną służbę w ramach kariery ekwickiej³⁸.

Rekrutacja nowych senatorów dotyczyła zarówno mieszkańców Italii, jak i prowincji, co potwierdza Swetoniusz³⁹. Co interesujące – w wypadku tych drugich niektóre osoby, którym zaoferowano wyniesienie, odmówiły jego przyjęcia, chcąc cieszyć się spokojem i wysoką pozycją w społeczności lokalnej. Decyzje takie miały podłoże głównie ekonomiczne, ponieważ – jak zaznaczono wcześniej – awans do stanu senatorskiego wiązał się z koniecznością przeniesienia części majątku do Italii, a to mogło narazić zainteresowanego na znaczne straty finansowe.

Wydaje się, że Wespazjan w procesie uzupełniania składu rzymskiej arystokracji zachował ostrożne proporcje pomiędzy mieszkańcami Italii i prowincji, choć szacunki poszczególnych badaczy znacznie się różnią. W.G. Houston wykazuje 6 nowych senatorów pochodzących z Hiszpanii, po 2 z Galii Narbońskiej i Afryki oraz po 4 z Italii i prowincji wschodnich. Jego zdaniem wśród znanych senatorów, którzy byli aktywni za rządów Wespazjana i Tytusa, 74% prawdopodobnie wywodziło się z Italii, podczas gdy jedynie 26% to mieszkańcy prowincji. Co więcej, spośród znanych pretorskich i konsularnych legatów osoby pochodzące z centralnej Italii stanowiły 40%, a w gronie konsulów ten stosunek wynosił aż 50%⁴⁰. Według badacza polityka Wespazjana, chociaż umożliwiała awans przedstawicielom prowincji, to nadal zapewniała dominację osobom wywodzącym się z Italii. Natomiast J. Devreker na 28 *adlecti* wymienia 6 z Italii, 10 z Hiszpanii, 2 z Galii Narbońskiej, po 1 z pozostałych prowincji galijskich i 1 z Dalmacji, 3 z prowincji wschodnich, 2 z Afryki i 3 o nieznanym pochodzeniu. Także jego zdaniem za Wespazjana w senacie dominowali senatorowie wywodzący się z Italii, ale stanowili oni jedynie 63,2%, podczas gdy mieszkańców prowincji było 33,6%⁴¹. Za Domicjana nastąpił rów-

red. L. Mrozewicz, Poznań 2011, s. 152–154; idem, *Praefecti praetorio. Dowódcy gwardii pretoriańskiej od 2 roku przed Chr. do 282 roku po Chr.*, Bydgoszcz 2013, s. 255–259, 265–269.

³⁸ J. Devreker, *L'adlectio*, s. 83–84; A. Chastagnol, *Le Sénat romain*, s. 107, 125. Wykaz znanych *adlecti* Domicjana zob.: idem, *Les homines novi*, s. 270–273.

³⁹ Suet., *Vesp.* 9.2.

⁴⁰ G.W. Houston, *Vespasian's Adlection*, s. 53–57; por. idem, *Roman Imperial Administrative Personnel*, s. 625–639; J. Devreker, *L'adlectio*, s. 87.

⁴¹ *Ibidem*, s. 87.

niez dalszy ich przyrost, który szacuje on na 5% (z 33% do 38%). Udział mieszkańców Italii spadł wtedy z 63,2% do 57%⁴².

Rządy Flawiuszy to okres, podczas którego przedstawiciele wschodnich prowincji zostali w większej liczbie dopuszczeni do grona rzymskich elit. Tendencję tę rozpoczął Wespazjan, który u wschodnich społeczności miał duży dług wdzięczności za wsparcie udzielone mu w czasie wojny domowej. Jednak znacznego przyspieszenia proces ten nabral za rządów Domicjana. Zdaniem J. Devreker'a dopiero ten ostatni szeroko otworzył drzwi tzw. Grekom. Na podstawie badań prozopograficznych badacz ów postawił wniosek, że za panowania Wespazjana grupa senatorów pochodzących ze Wschodu obejmowała 15% całego zgromadzenia, zaś za Domicjana już 26%. Jednocześnie było to 22% nowo promowanych za Wespazjana i aż 37% za Domicjana⁴³. Otwarcie na ludzi ze Wschodu przejawiało się także w nominacjach konsularnych ostatniego z Flawiuszy⁴⁴. Oczywiście statystyka obliczana na podstawie nielicznych i bardzo przypadkowych danych może być zawodna, jednakże wskazuje na pewien trend⁴⁵. Zdaniem Barbary Levick Wespazjan, a nawet Domicjan uczynili tylko mały krok na drodze otwierania senatu rzymskiego na przedstawicieli wschodnich prowincji, który z nową siłą nastąpił dopiero w II w. po Chr.⁴⁶ W wypadku ostatniego z Flawiuszy jego działania mogły być pokłosiem buntu Lucjusza Antoninusa Saturninusa w Germanii, przez co spadło zaufanie cesarza do elit pochodzących z Zachodu.

Efektom działań Flawiuszy było pojawienie się nowej elity władzy, ale także powiązanej z nią elity intelektualnej, której znaczna część pochodziła z terenów północnej Italii i południowej Galii. Ludzie ci w późniejszym okresie będą odgrywać istotną rolę w państwie rzymskim, przyczyniając się do rozkwitu Imperium Rzymskiego w okresie złotego wieku trwającego od 70 do 180 r., przerwanego jedynie krótkim okresem niepewności po zamordowaniu Domicjana, lecz zażegnanym wraz z objęciem tronu

⁴² *Ibidem*, s. 86–87; idem, *La composition* (1980), s. 258, 261.

⁴³ Idem, *Les Orientaux*, s. 498; idem, *La composition* (1980), s. 261–264.

⁴⁴ B.W. Jones, *The Emperor Domitian*, s. 170–172; por. J. Devreker, *L'adlectio*, s. 84.

⁴⁵ Por. uwagi B.W. Jonesa (*Domitian and the Senatorial Order*, s. 69–70) wskazujące na duże różnice w zależności od rozpatrywania senatorów „pewnych” i jedynie „możliwych” dla okresu flawijskiego. W wielu przypadkach brak też jednoznacznych informacji o geograficznym pochodzeniu.

⁴⁶ B. Levick, *Vespasian*, s. 173. Historiografia przypisuje większe zasługi na tym polu Trajanowi i przede wszystkim Hadrianowi. Zob. P. Lambrechts, *La Composition du Sénat romain de l'accession au trône d'Hadrien à la mort de Commode (117–192)*, Antwerpen 1936, s. 190–195; H. Halfmann, *Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jahrhunderts n. Chr.*, Göttingen 1979, zwłaszcza s. 74–76 i 97–98; por. J. Devreker, *Les Orientaux*, s. 492–493.

przez Trajana⁴⁷. Zapewne nie jest przypadkiem, że sam Trajan oraz przodkowie jego następców zostali przez Wespazjana promowani do patrycjatu. Proces ten objął ok. 20 rodzin i Wespazjan – choć z pewnością tego nie planował – drogą pośrednią wytypował krąg ludzi, spośród których wywodzili się następni władcy Rzymu. Nie trzeba dodawać, że oprócz wspomnianego wyniesienia ich kariery wskazują na opiekę i promocję ze strony cesarza dynastii flawijskiej. Zdaniem B. Levick świadczy to również o wielkiej stabilności świata elity rzymskiej stworzonego przez Wespazjana⁴⁸. Awans do grona patrycjuszy odgrywał istotną rolę, ponieważ znacznie przyspieszał karierę senatorską – pozwalał choćby na pominięcie edylatu. Z drugiej strony kolejność urzędów senatorskich była już w tym czasie ukształtowana i na tyle sztywna, że były kwestor nie mógł liczyć na funkcję legata legionu, bowiem była ona zastrzeżona jedynie dla byłych pretorów. Należy też podkreślić, że jedną z najważniejszych przesłanek dla awansu do patrycjatu były zasługi na polu walki, toteż nie dziwi, że zaszczyt ten przypadł m.in. Trajanowi, Juliuszowi Agrykoli – wieloletniemu namiestnikowi Brytanii i teściowi Tacyta, a także jego poprzednikowi w Brytanii Sekstusowi Juliuszowi Frontinusowi⁴⁹.

Podsumowując niniejsze rozważania, należy stwierdzić, że najważniejszym *novum* w dziejach stanu senatorskiego za panowania Flawiuszy była bezprecedensowa akcja promowania licznych *homines novi* wywodzących się z grona stanu ekwickiego i członków elit municypalnych. W procesie tym, którego szczegółów nie jesteśmy w stanie prześledzić, docenieni zostali mieszkańcy prowincji, zwłaszcza Hiszpanii i Galii, a w dalszym rzędzie także prowincji wschodnich, jednakże w senacie nadal utrzymała się dominacja elit wywodzących się z Italii. Wespazjan nie tylko stan elit senatorskich uzupełnił, ale w znacznej mierze zastąpił je ludźmi nowo promowanymi, którzy związali swoją fortunę z nowym domem panującym. Jednak świeżo powołanym senatorom nie zapewniał szybkich karier, chcąc w ten sposób zachować odpowiednie proporcje pomiędzy dawną arystokracją a nową elitą. Domicjan prowadził politykę kontynuacji, lecz

⁴⁷ B. Levick, *Vespasian*, s. 174–175. W pełni podpisuję się pod zdaniem podkreślającym jedność epoki flawijskiej i późniejszych pryncypatów Antoninów aż po Marka Aureliusza. Panowanie Kommodusa znamionuje już charakterystyczny dla III w. okres niepewności wynikający z obejmowania tronu przez władców wybieranych przez wojsko (*Soldatenkaiser*), w tym też małoletnich (*Kinderkaiser*) będących często jedynie marionetkami w rękach wpływowych zauszników. Na temat tej epoki zob.: *Die Zeit der Soldatenkaiser. Krise und Transformation des Römischen Reiches im 3. Jahrhundert n. Chr. (235–284)*, t. 1–2, Hrsg. von K.-P. Johne, unter Mitwirkung von U. Hartmann und Th. Gerhardt, Berlin 2008.

⁴⁸ B. Levick, *Vespasian*, s. 175.

⁴⁹ J. Devreker, *La composition* (1980), s. 259–260.

w swych decyzjach dotyczących konsulatu starał się równomiernie wspierać osoby należące zarówno do rodzin patrycjuszowskich, plebejskich, dawnych, jak i niedocenionych popleczników rodziny, a nawet przedstawiciele opozycji, którzy jednak – zwłaszcza po 92 r. – padli ofiarą prześladowań. Można się tu dopatrywać próby ponownej wymiany elit na wzór działań ojca i brata, jednak dokonywanej dużo bardziej ostrożnie i rozciągniętej w czasie. Dożywotnia cenzura, którą objął Domicjan, była z jednej strony doskonałym narzędziem służącym do ewolucyjnej wymiany kadr, lecz z punktu widzenia przedstawicielel elity była traktowana jak element represyjnych rządów i przysłużyła się późniejszej reputacji cesarza jako krwawego tyрана, który walczył z senatem.

BIBLIOGRAFIA (REFERENCES)

Edycje źródłowe

- Aur. Vict., *Caes.* = Sexti Aurelii Victoris, *Liber de Caesaribus praecedunt Origo gentis Romae et Liber de viris illustribus Urbis Romae* subsequitur *Epitome de Caesaribus*, ed. Fr. Pichlmayr, R. Gruendel, Leipzig 1970, s. 75–129; przekł. polski: Sekstus Aureliusz Wiktor, *Zarys historii cesarzy od Augusta Oktawiana, czyli od końca dzieła Tytusa Liwiusza aż do dziesiątego konsulatu augusta Konstancjusza i trzeciego konsulatu cezara Juliana*, przekł., wstęp, komentarz I. Lewandowski, Poznań 2010.
- Cass. Dio = Dio's, *Roman history*, by E. Carry, on the basis of version H.B. Foster, t. 1–9, Cambridge–London 1954–1960; przekł. polski ksiąg flawijskich: Kasjusz Dion, *Księgi flawijskie (Historia rzymska LXV–LXVII)*, przekł. M. Kaźmierska, D. Latanowicz-Domecka, red. S. Dworacki, wstęp i komentarz L. Mrozewicz, Poznań 2011.
- CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berolini, Paris & Novi Eboraci, 1863–2006.
- Epit. de Caes.* = Sexti Aurelii Victoris, *Liber de Caesaribus praecedunt Origo gentis Romae et Liber de viris illustribus Urbis Romae* subsequitur *Epitome de Caesaribus*, ed. Fr. Pichlmayr, R. Gruendel, Leipzig 1970, s. 131–176; przekł. polski: *Epitome de Caesaribus. O życiu i obyczajach imperatorów od Cezara Augusta do Teodozjusza*, przekł. A. Hryniewiecka, oprac. P. Janiszewski, Warszawa 2015.
- FIRA = *Fontes Iuris Romani Antejustiniani in usum scholarum*, ed. S. Riccobono et al., t. 1–3, wyd. 2, Florentiae 1940–1943.
- Ioseph., *AI* = Flavius Iosephus, *Opera*, ed. B. Niese, t. 1–5: *Antiquitates Iudaicae*, Berolini 1887–1889; przekł. polski: Józef Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, przekł. Z. Kubiak, J. Radożycki, wstęp E. Dąbrowski, W. Malej, komentarz J. Radożycki, t. 1–2, Warszawa 1997.
- Ioseph., *BI* = Flavius Iosephus, *Opera*, ed. B. Niese, t. 6: *Bellum Iudaicum*, Berolini 1887–1889; przekł. polski: Józef Flawiusz, *Wojna żydowska*, przekł., wstęp i komentarz J. Radożycki, Warszawa 1992.
- ILS = *Inscriptiones Latinae Selectae*, ed. H. Dessau, t. 1–3, wyd. 2, Berlin 1954–1955.
- Iuv. = D. Iunii Iuvenalis, *Saturae sedecim*, ed. I. Willis, Stuttgartiae–Lipsiae 1997; przekł. polski: *Trzej satyrycy rzymscy*, przekł. J. Czubek, J. Sękowski, wstęp i komentarz L. Winniczuk, Warszawa 1958, s. 117–219.
- Macrobi., *Sat.* = Ambrosii Theodosii Macrobiani, *Saturnalia*, ed. I. Willis, Lipsiae 1963.
- Plin., *Ep.* = C. Plini Caecili Secundi, *Epistularum libri novem. Epistularum ad Traianum liber. Panegyricus*, ed. C.F.W. Mueller, Lipsiae 1903, s. 1–300.

- Sen., *Benef.* = L. Annaei Senecae, *Opera quae supersunt*, t. 1: *De Beneficiis libri VII, De Clementia libri II*, ed. C. Hosius, Lipsiae 1900; przekł. polski: Lucjusz Anneusz Seneka, *Pisma filozoficzne*, t. 2: *O łagodności, O dobrodziejstwach, Satyra na śmierć Klaudiusza Cezara*, przekł. i oprac. L. Joachimowicz, Warszawa 1965, s. 69–449.
- Suet. = C. Suetoni Tranquilli, *Opera*, t. 1: *De vita Caesarum*, ed. M. Ihm, editio stereotypa editionis prioris (MCMVIII), Stutgardiae 1978; przekł. polski: Gajusz Swetoniusz Trankwillus, *Żywoty Cezarów*, przekł. J. Niemirska-Pliszczyńska, przedm. J. Wolski, Wrocław i in. 1987.
- Tac., *Ann.* = P. Cornelii Taciti, *Libri qui supersunt*, ed. E. Koestermann, t. 1: *Ab excessu Divi Augusti*, Lipsiae 1965; przekł. polski: Tacyt, *Dzieła*, t. 1, przekł. S. Hammer, Warszawa 1957.
- Tac., *Hist.* = P. Cornelii Taciti, *Libri qui supersunt*, ed. E. Koestermann, t. 2.1: *Historiarum libri*, Leipzig 1969; przekł. polski: Tacyt, *Dzieła*, t. 2, przekł. S. Hammer, Warszawa 1957, s. 7–262.
- Vell. Pat. = Vellei Paterculi, *Ad M. Vinicium libri duo*, ed. R. Ellis, Oxonii 1898; przekł. polski: Weljesz Paterkulus, *Historia rzymska*, przekł., wstęp i komentarz J. Wolski, Wrocław 2006.

Cytowane opracowania

- Bruun C., *Adlectus amicus consiliarius and a Freedman proc. metallorum et praediorum: News on Imperial Administration, „Phoenix”* 2001, 55.
- Byra M., *Wojna o tron Cezarów (68–70 r. n.e.)*, Oświęcim 2014.
- Chastagnol A., *Le Sénat romain à l'époque impériale. Recherches sur la composition de l'Assemblée et le statut de ses membres*, Paris 1992.
- Chastagnol A., *Les hommes novi entrés au Sénat sous le règne de Domitien*, w: *Studien zur antiken Sozialgeschichte. Festschrift Friedrich Vittinghoff*, Hrsg. von W. Eck, H. Galsterer und H. Wolff, Köln–Wien 1980.
- Cosme P., *L'Année des quatre empereurs*, Paris 2012.
- Demougin S., *L'ordre équestre sous Domitien*, w: *Les années Domitien. Colloque organisé à l'université de Toulouse-Le Mirail par J.-M. Pailler et R. Sablayrolles*, Aix-Limoges–Montpellier 1994 [Pallas, t. 40], s. 289–299.
- Demougin S., *L'Ordre équestre sous les Julio-Claudiens*, Rome 1988.
- Devreker J., *De samenstelling van de Romeinse senaat onder de Flaviers (69–96)*, Diss. Gent 1974 (*non vidi*).
- Devreker J., *La composition du sénat romain sous les Flaviens*, w: *Actes du VIIe congrès international d'épigraphie grecque et latine. Constanza, 9–15 septembre 1977, réunis et présentés par D.M. Pippidi*, Bucuresti–Paris 1979 (Kölner Historische Abhandlungen, 28).
- Devreker J., *La composition du sénat romain sous les Flaviens*, w: *Studien zur antiken Sozialgeschichte. Festschrift Friedrich Vittinghoff*, Hrsg. von W. Eck, H. Galsterer und H. Wolff, Köln–Wien 1980 (Kölner Historische Abhandlungen, 28).
- Devreker J., *L'adlectio in senatum de Vespasien*, „Latomus” 1980, 39.
- Devreker J., *Les Orientaux au Sénat romain d'Auguste à Trajan*, „Latomus” 1982, 41.
- Die Zeit der Soldatenkaiser. Krise und Transformation des Römischen Reiches im 3. Jahrhundert n. Chr. (235–284)*, t. 1–2, Hrsg. von K.-P. Johnes, unter Mitwirkung von U. Hartmann und Th. Gerhardt, Berlin 2008.
- Duncan-Jones R., *The Economy of the Roman Empire. Quantitative Studies*, Cambridge 1974.
- Eck W., *Senatoren von Vespasian bis Hadrian. Prosopographische Untersuchungen mit Einschluss der Jahres- und Provinzialfasten der Statthalter*, München 1970.
- Flaig E., *Den Kaiser herausfordern. Die Usurpation im Römischen Reich*, Frankfurt–New York 1992 (Historische Studien, 7).
- Halfmann H., *Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jahrhunderts n. Chr.*, Göttingen 1979.

- Hammond M., *Composition of the Senate, A.D. 68–235*, „The Journal of Roman Studies” 1957, 47.
- Houston G.W., *Roman Imperial Administrative Personnel during the Principates of Vespasian and Titus (A.D. 69–81)*, Chapel Hill: Diss. Univ. of North Carolina at Chapel Hill, 1971.
- Houston G.W., *The Duration of the Censorship of Vespasian and Titus*, „Emerita” 1976, 44.
- Houston G.W., *Vespasian’s Adlection of Men in Senatum*, „American Journal of Philology” 1977, 98.
- Jones B.W., *Domitian and the Senatorial Order. A Prosopographical Study of Domitian’s Relationship with the Senate A.D. 81–96*, Philadelphia 1979.
- Jones B.W., *The Emperor Domitian*, London–New York 1993.
- Jones B.W., *The Emperor Titus*, London–New York 1984.
- Kienast D., *Augustus. Prinzeps und Monarch*, Darmstadt 2009.
- Kienast D., *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 1990.
- Kloft H., *Liberalitas principis. Herkunft und Bedeutung. Studien zur Prinzipatsideologie*, Köln–Wien 1970 (Kölner Historische Abhandlungen, 18.3).
- Lambrechts P., *La Composition du Sénat romain de l’accession au trône d’Hadrien à la mort de Commodus (117–192)*, Antwerpen 1936.
- Levick B., *Claudius*, London 1990.
- Levick B., *Vespasian*, London–New York 1999.
- Millar F., *The Emperor in the Roman World (31 B.C.–A.D. 337)*, London 1977.
- Pflaum H.-G., *Les Carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain*, t. 1–3, Paris 1960–1961.
- Pflaum H.-G., *Les Procurateurs équestres sous le Haut-Empire romain*, Paris 1950.
- PIR² = *Prosopographia Imperii Romani, saeculi I. II. III.*, iteratis curis edidit E. Groag et al., wyd. 2, Berolini–Lipsiae–Novi Eboraci 1933–2009.
- Ruciński S., *Ekwici w okresie flawijskim: ewolucja czy rewolucja?*, w: *Florilegium. Studia ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Krawczukowi z okazji dziewięćdziesiątej piątej rocznicy urodzin*, red. E. Dąbrowa, T. Grabowski, M. Piegoń, Kraków 2017.
- Ruciński S., *Praefecti praetorio. Dowódcy gwardii pretoriańskiej od 2 roku przed Chr. do 282 roku po Chr.*, Bydgoszcz 2013.
- Ruciński S., *Prefektura pretorianów w okresie flawijskim*, w: *Studia Flaviana*, red. L. Mrozewicz, Poznań 2011.
- Saller R., *Personal Patronage under the Early Empire*, Cambridge 2002.
- Stein A., *Der römische Ritterstand. Ein Beitrag zur Sozial- und Personengeschichte des römischen Reiches*, München 1963 (Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte, Heft 10).
- Talbert R.J.A., *The Senate of Imperial Rome*, Princeton 1984.
- Vervaeke F.J., *Domitius Corbulo and the Senatorial Opposition to the Reign of Nero*, „Ancient Society” 2002, 32.

ABSTRACT

The most significant *novum* in the history of the senatorial order during the reign of the Flavian dynasty was an unprecedented promotion of *homines novi* who originated from the equestrian order and municipal elites. The process was forced on one hand by the losses which the senatorial order had suffered under Nero’s reign during the struggle for power in the years 68–70, and on the other hand by the necessity to pay political debts to the people who supported the Flavians’ caesarian aspirations during the civil war.

Thanks to these promotions the Caesars bought the support of political elites they themselves created. In the process, the details of which are impossible to follow, citizens of

some provinces, especially Spain, Gaul, and later the eastern provinces, acquired the appreciation of the Caesars. Despite the presence of new members, the Italian citizens maintained their dominant position in the Senate. Vespasian did not enable the newly elected senators to advance quickly. In this way he maintained a balance between the old aristocracy and the new elites.

Translated by Ilona Romanowska

Key words: the Flavians, senatorial order, censorship, *adlectio, cursus honorum*

NOTA O AUTORZE

Sebastian Ruciński jest pracownikiem Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy. Zajmuje się dziejami starożytnymi, ze szczególnym uwzględnieniem okresu wczesnego cesarstwa rzymskiego. Jego badania koncentrują się na kwestiach związanych z dziejami rzymskiej administracji i wymiaru sprawiedliwości, przemianach społecznych, częściowo dotyczą także rzymskiej wojskowości i szeroko rozumianej obyczajowości. Najważniejsze prace zostały poświęcone prefektom miasta i prefektom pretorium w I–III w. n.e. E-mail: sebiruc@ukw.edu.pl